

**MİNÖR EDEBİYAT PERSPEKTİFİNDEN *BEING THERE* ROMANI**  
*Being There From the Perspective of Minor Literature*

Veysel LİDAR<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Arş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü, veysellidar@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-5279-7440

*Araştırma Makalesi/Research Article*

**Makale Bilgisi**

Geliş/Received: 07.07.2021  
Kabul/Accepted: 23.09.2021

DOI:10.20322/littera.963625

**Anahtar Kelimeler**

Jerzy Kosinski, Minör Edebiyat, Gilles Deleuze - Felix Guattari, kaçış çizgisi, güç ilişkileri.

**ÖZ**

Bu çalışmada Polonya kökenli Amerikalı yazar Jerzy Kosinski'nin *Being There* adlı romanı, Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin birlikte geliştirdikleri minör edebiyat kuramı bağlamında okunacak ve söz konusu romanın minör edebiyata ait niteliklere sahip olup olmadığı ortaya konulacaktır. Deleuze ve Guattari'nin Kafka'nın eserlerine yönelik değerlendirmelerinin yer aldığı eserlerinde ortaya koydukları minör edebiyat kuramı, içerdiği politik duruş, dilin muğlaklaştırılması ve kolektif düşüncenin tezahürü gibi etmenler dolayısıyla farklı bir okuma edimi sunmaktadır. Salt bir azınlık edebiyatı olarak nitelenmesi mümkün olmayan minör edebiyat kuramı, çoğunluğun dilinde eserler veren yazarların dille olan ilişkileri açısından da düşünülebilir. Özellikle Deleuze tarafından dile getirilen İngiliz-Amerikan edebiyatındaki edebi eserlerin içerik ve biçimlerinin minör edebiyat kuramıyla birlikte okunabilir olduğu iddiası, çalışmada ele alınacak eserin belirlenmesinde etkili olmuştur. Jerzy Kosinski'nin *Being There* adlı romanı, rastlantılar neticesinde hayatı bir anda değişen ve eserin başında kimliksiz/babasız bir bahçıvanken geçirdiği bir trafik kazası neticesinde birkaç gün içinde Amerikan siyaset ve ekonomi dünyasında önemli bir figür haline gelen Chance'ın hikâyesini anlatmaktadır. Eserde işlenen ana karakter Chance, hayatı boyunca duvarlarla çevrili bir bahçede yaşayan, yemeklerini getiren hizmetçi dışında hiçbir insanla diyaloga girmeyen ve sürekli olarak televizyon izleyen, hayata yönelik bütün deneyimini televizyonda gördükleri üzerinden içselleştiren bir yapıda sunulmuştur. Roman, ana karakter Chance'ın dile özgü iktidar ilişkisini reddetmesi, siyaset, ekonomi ve cinsellik gibi unsurların dışında kalmayı tercih ederek bir nevi kaçış çizgileri yaratmasıyla farklı bir okumayla ele alınabilecek niteliktedir. Chance'ın dille olan ilişkisi, kullandığı kolektif sözcelem ve eserin sonunda gerçekleşen ve politik bir tavır olarak okunabilecek kaçışıyla Jerzy Kosinski'nin *Being There* romanının minör bir edebiyat metni olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır.

**ABSTRACT**

This article will address the Polish-American author Jerzy Kosinski's novel *Being There* in terms of the minor literature theory that was developed by Deleuze & Guattari. This study aims to demonstrate whether this novel exhibits the characteristics of minor literature. The minor literature theory introduced by Deleuze & Guattari in reference to Kafka's works presents a different way of reading in terms of the political stance, ambiguity of the language, and the manifestation of collective thought. The minor literature theory, which cannot be reduced to a minority literature, can be considered within the framework of the relationship of those writers, who produce their works in a majority language, with the language. Deleuze's claim that the content and form of the works of Anglo-American literature lend themselves to a reading in the context of minor literature has been effective in determining the work that will be addressed in this article. Jerzy Kosinski's novel *Being There* tells the story of Chance who was a gardener without an identity/father at the beginning and whose life suddenly changes due to several coincidences and who ends up becoming an influential figure in the American political and economic life within a couple of days. Chance, the protagonist of the novel, is depicted as someone who spends his entire life in a garden surrounded by walls without interacting with anyone other than the maid bringing him his food, and who always watches TV and internalizes his entire experience regarding life through what he

**Keywords**

Classical Turkish poetry, life, reconciliation.

sees on TV. This novel can be addressed through a different reading given that Chance rejects the power relations that are peculiar to language, that he prefers to be outside of all those things such as politics, economy, and sexuality, and as a result creates lines of flight for himself. This article has tried to demonstrate that Jerzy Kosinski's novel *Being There* is a text belonging to minor literature when Chance's relationship with language, his collective enunciation, and his escape at the end of the novel, which can be read as a political stance, are considered.

**Atf/Citation:** Lidar, V. (2021), "Minör Edebiyat Perspektifinden *Being There* Romanı", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7/4, 1427-1438.

**Sorumlu yazar/Corresponding author:** Veysel LİDAR, veysellidar@hotmail.com

## GİRİŞ

Bu çalışmada Polonya kökenli Amerikalı yazar Jerzy Kosinski'nin *Being There*<sup>1</sup> adlı romanı, Deleuze ve Guattari'nin birlikte oluşturdukları bir yaklaşım olan 'minör edebiyat' kavramı bağlamında okunacaktır. Bu okumayla, söz konusu eserin farklı bir anlam katmanına kavuşturulması amaçlanmıştır.

Gilles Deleuze gerek tek başına oluşturduğu eserleri ve gerekse Felix Guattari'yle birlikte kaleme aldığı çalışmalarında felsefe ve edebiyat etkileşimi üzerinde durmuştur. Onun felsefe ve edebiyat etkileşimi üzerindeki en önemli yaklaşımlarından biri de minör edebiyat kavramıdır. Deleuze ve Guattari, birlikte ortaya attıkları minör edebiyat kavramını bir azınlığın majör bir dilde yaptığı edebiyat olarak açıklamışlardır. Fakat bu tanımlama, minör edebiyatın salt azınlık edebiyatı olarak yorumlanmasına indirgenemez. Minör edebiyat kuramının üç temel özelliğinden bahseden Deleuze ve Guattari, bunları dilin yersizyurtsuzlaştırılması, eserlerin içinde barındırdıkları unsurların siyasal bir yapı arz etmesi ve kolektif bir kimlik taşımasıdır (Deleuze ve Guattari, 2000:25-27).

Minör edebiyat kuramı bağlamında dilin yersizyurtsuzlaşması; dilde gösteren ve gösterilen arasındaki tekabüliyet düşüncesinin eksik kalmasına işaret eder. Dilin gösteren ve gösterilen arasındaki uyumu sabit ve öngörülebilir bir dünya kurma arzusunun tezahürüdür. Dilin anlamı oluşturmadaki bu yaklaşımı, deneyimsel kullanımında aksar. Bu bağlamda dil, dünyayla bağlantıya girmesiyle sonuç veren oluş halindeki bir olgudur. Deleuze tekabüliyet düzenini veya bir temsiller düzeni olarak dilin gösteren ve gösterilen arasında tam bir uyum tesis ettiğini ileri sürer. Deleuze bu uyumun temelinde aslında insanın pragmatik ilgilerinin yattığını, daha güvenilir ve öngörülebilir bir dünya yaratma arzusundan çıktığını düşünür. Ama Deleuze'e göre bir temsiller sistemi olarak dil sadece kendisi için hiyerarşik bir düzen yaratmakla kalmaz aynı zamanda gösterilenlerin nesnesini yani dünyayı da katı kurallarla hiyerarşik ve dikotomik olarak düzenler. Ancak Deleuze hem yaşamın dinamik yapısının hem de dilin kendi içsel yapısının bu tür katı kurallara direndiğini ve tekabüliyet kuramını dinamitlediğini düşünür. Dilde belirlenen tekabüliyet ilişkisinin dışına taşan, a-gramatik ve a-sentatik veya a-semantik kullanımlar bir anlamda dilin sabit köklerini sarsar ve anlamın yersizyurtsuzlaşmasını sağlar. Minör edebiyatın ikinci işlevi olan sözcemele kolektifleştirmekse, konuşulan dili öznenin kendisinden alıp anonim ve

<sup>1</sup> Eser dilimize 'Bir Yerde' adıyla çevrilmiştir.

kişisel olmayan bir yapıya büründürmektir. Bir diğer ifadeyle olayların üçüncü tekil şahıs dilinde aktararak, karakterlerin konuşmalarını bireysel olandan ziyade genelleşmiş ve yaygınlaşmış ifade tarzlarına dönüştürmektir. Minör edebiyatın kolektif değeri, minör edebiyatın özelliklerini kullanan yazarın tekil olarak söylediklerinin aslında ortak bir eylem oluşturduğu iddiasını taşır. Bu kullanımla birlikte sözcelem, kişisel olmayan bir yapı kazanır. Minör edebiyatın üçüncü işlevi olan politik işlev, dilin yersizyurtsuzlaştırılması ve sözü kolektif bir ifade olarak kurma işlevinin bir sonucu olarak, eser bağlamında oluşları ifade eder. Minör edebiyat bizatihi var olandan çok oluş halinde olanı ifade ettiği için, minör bir eser hem bireysel hem de politik olarak bir değişimi, dönüşümü anlatır. Değişim ve dönüşüm halinde olansa dilin belirlenmiş sınırlarından ve iktidar ilişkilerinden kendisini soyutlayarak, tüm bu ön kabulleri yapı bozuma uğratar. Minör edebiyat bağlamında karakterlerin hayvan oluş, kadın oluş ve bitki oluş gibi temalar üzerinden kurgulanması söz konusudur (Çörekçioğlu, 2017: 73-83).

Deleuze, bilindiği üzere tek başına yazdığı eserlerin yanında başka düşünürlerle de işbirliği yapmış ve kolektif eserler vermiştir. Bu doğrultuda Deleuze'ün birlikte çalıştığı isimlerden biri de Claire Parnet'tir. Deleuze ve Parnet birlikte *Dialogues* adlı eseri kaleme almışlardır. Bu eserin "On the Superiority of Anglo-American Literature" başlıklı bölümünde Amerikan ve Fransız edebiyatlarında roman türleri üzerinden bir kıyaslama yapmışlardır. Ağaçsı ve köksapsı düşünme ve yazma tarzını açıkladıkları bu bölümde, Fransız edebiyatının, sabit ve tözsel kimlikler oluşturan bir yazma alışkanlığı taşıması nedeniyle ağaçsı düşünce tarzını yansıttığını savunurlar. Yine Fransız edebiyatı özünde barındırdığı yolculuk eyleminde bile ağaçsı yapısından, köklerinden ayrılamamaktadır. Başka bir deyişle Fransız edebiyatında roman türü, ulusal kimliğin geride bırakılmadığı bir etikettir. Buna karşın Amerikan edebiyatı ise köksapsı yazın tarzının tezahürüdür ve değişken kimliklere ve sabit bir köke sahip olmadığı için kaçış çizgilerine yönelen karaktere sahiptir (Deleuze ve Parnet, 1987: 36-37). Amerikan romanının yapısındaki bu kaçış çizgileri, köksapsı bitkinin gelişimindeki koşulsuzluk ve öngörülemezlikte olduğu gibi rastlantısallığı, bir başka açıdan da düzenin dışına çıkmayı da beraberinde getirir. Amerikan romanlarında rastlantısal olaylar veya karşılaşmalar bu açıdan değerlendirildiğinde önemli bir yer tutar (Çörekçioğlu, 2017: 91).

## İNCELEME

Çalışma bağlamında ele alınacak olan eser de Amerikan edebiyatından seçilmiştir. Yukarıda değinilen tespitlere benzer bir şekilde Jerzy Kosinski'nin *Being There* adlı eseri de oluş ya da rastlantısallık üzerine kurulmuştur denebilir. *Being There*, Kosinski'nin romanları içerisinde açık bir şekilde politik göndermeleri olan eserdir; öyle ki eserde Amerikan başkanı da bir karakter olarak yer alır (Rothschild-Kosinski, 1988: 50). Kısaca özetlemek gerekirse, doğumundan itibaren bulunduğu evden çıkmayan ve kendini bildi bileli aynı evin geniş bahçesinde bahçıvan olarak yaşayan Chance isimli karakter, ev sahibi Old Man'ın ölümünden sonra evden atılır. Evden çıktıktan dakikalar sonra yaşadığı trafik kazası neticesinde kendisini Amerikan siyaset ve ticaret hayatının önemli isimlerinden biri olan Benjamin Rand'ın evinde bulur. Bu süreçte rastlantıların da yardımıyla iş insanı olarak tanınan Chance, Rand'a ve sonrasında Amerikan başkanına ekonomik tavsiyeler verecek pozisyona yükselir.

Fakat verdiği tavsiyelerin ortak noktası hiçbir söyleminin ekonomiyle ilgili olmaması ve daima bahçe bakımına yönelik tabirler, deyişlerin kullanılmasıdır. Onu dinleyenler tarafından ekonomiye yönelik olarak alımlanan bu söylemlerin neticesinde evden atılmasından sonraki üç günlük süreçte bütün Amerika'nın tanıdığı bir ekonomist olarak televizyonlara çıkar, toplantı ve davetlere katılır. Katıldığı davetlerin birinde de kapıdan çıkar ve bahçeye geçerek gözden kaybolur.

Roman, otobiyografik unsurlara sahiptir. Bunların en başında tıpkı romanın ana karakteri Chance gibi Jerzy Kosinski'nin de ismini değiştirmek durumunda kalmasıdır. Jerzy Kosinski'nin babası, henüz Jerzy küçük bir çocukken, Almanların Polonyalı Yahudileri öldüreceğinden korkarak önce Jerzy Kosinski'nin doğduğu yer olan Lodz'tan ailesiyle birlikte göç etmiş, Yahudi olmayan bir soyadı seçmiş ve Lewinkopf olan soyadlarını Kosinski olarak değiştirmiştir (Lupack, 2001:33).

Jerzy Kosinski'nin romanı için seçtiği başlık olan *Being There*, Martin Heidegger'in felsefesini oluşturan temel kavramlardan biri olan ve genellikle başka dillere olduğu gibi aktarılan "Dasein" kavramının İngilizce karşılığıdır. Bu başlık rastlantısal olarak seçilmemiştir. Kosinski yaptığı bir röportajda, eserinin başlık sayfasını genellikle boş bıraktığını ve bir başlık yazmayı düşündüğünde de bu sayfaya "Dasein" başlığını eklediğini söylemiştir (Teicholz, 1993:31). Kosinski'nin biyografisini yazan James Park Sloan ise, yazarın "Dasein" başlığının okurlara yabancı gelebileceğini düşündüğü için bundan vazgeçtiğini ve "Being There" ifadesini seçtiğini belirtmiştir (Sloan, 1996:289). Dasein, Heidegger'in felsefesini üzerine kurduğu kavramlardan biridir. Heidegger'e göre dünya üzerinde varlığının farkında olan, varlığını anlamaya çalışan, onu sorgulayan yegâne varlık insandır. Heidegger varlık sahasında kendi bilincini yönlendirebilen insanı, yabancı bir dünyadaki kaderiyle ilgilenen, varlığıyla ilgili kaygılar taşıyan bir varlık olarak değerlendirir. Bu nedenle insanı 'orada olma' anlamına gelen Dasein kavramıyla açıklar. Ona göre Dasein'in özü var olmaktır. Kendini daima kendi varoluşu ile anlar (Heidegger, 2011:11). Heidegger'de Dasein kendini lakırdı, merak, müphemiyet ve düşmüşlük ve fırlatılmışlık gibi günlük yaşamdaki uygulamalarla gerçekleştirir. Bunların arasında özellikle fırlatılmışlık önemlidir. Heidegger'de olumsuz bir anlam ifade etmeyen düşmüşlük Dasein'in dünyaya olan düşkünlüğünü karşılar. Fırlatılmışlık ise tamamlanmış bir olgu değil, halen devam eden bir süreçtir. Dünyaya fırlatılmış olması Dasein'in yazgısıdır. Bu durumdan kaçmak mümkün değildir (Heidegger, 2011:189). Bu bağlamda Chance da mutlu bir şekilde yaşadığı bahçesinden –tıpkı cennette yaşayan Âdem gibi- bir şekilde atılmış ve hiç tanımadığı bir dünyaya fırlatılmıştır. İçine düştüğü bu yeni dünyada kendi kaderiyle, varlığıyla ilgili kaygılara düşmüştür. Eserde yeni bir bahçe bulmanın ne denli zor olduğunun farkında olduğunu belirtmesi de (s.24) kendisiyle ilgili kaygılarının bir tezahürüdür. Chance, eserdeki arayışları ve sürüklenişleriyle bir anlamda *fırlatılmış oluş* olarak nitelendirilebilir.

Deleuze, toplumların bireyleri kodlama aracı olarak üç ilkedden yararlandığını söylemiştir. Bu ilkeler; yasa, sözleşme ve kurum'dur (Deleuze, 1996:54). Jerzy Kosinski'nin *Being There* romanının ana karakteri olan Chance ise, özü itibarıyla bu üç unsurun hiçbirine sahip değildir. Doğup büyüdüğü ve bahçesiyle ilgilendiği evin sahibi olan Old Man öldüğünde, eve gelen sigortacılara var olduğunu kanıtlayamaz. Kimliği, sigorta kaydı, ehliyeti vs. yoktur ve kendisinin o evde yaşadığını, yıllardır bahçede çalıştığını kanıtlayamaz (Kosinski, 1996:9). Bu anlamda

o en başından var olmadığı için toplumun tüm kodlamalarının dışındadır ve kimliksizliğiyle toplumla arasına mesafe koymuş, bir kaçış çizgisi çekmiştir denebilir.

*Being There*, Deleuze ve Parnet'in Amerikan edebiyatının niteliklerini özetlerken işaret ettiği üzere rastlantıya fazlasıyla yer vermektedir. Öyle ki karakterin ismi bile bu açıdan ele alınabilir. Romandaki bahçıvanın ismi Chance, bilindiği üzere rastlantı, tesadüfi gibi anlamlar içerir ve anlamı itibarıyla düzenin, hesaplanabilir olanın dışında kalandır. Bir başka deyişle karakterin ismi bile bize düzenin bir bakıma yıkımını sezdirir. Yine evden çıkar çıkmaz kendisine çarpan arabanın sahibi Amerikan siyaset ve ekonomi hayatına yön veren isimlerin başında gelen Benjamin Rand'in eşidir. Kendisini tanıtırken söylediği "I am Chance (...) the gardener" ifadesi Benjamin Rand'in eşi tarafından yanlış anlaşılır ve "Chauncey Gardiner" haline evrilir (Kosinski, 1996:18).

Jerzy Kosinski Polonya doğumlu olmasına rağmen üniversite eğitiminden sonra Amerika'ya gitmiş ve 1965 yılında Amerikan vatandaşı olmuştur (<https://culture.pl/en/artist/jerzy-kosinski>). Bu bilgi doğrultusunda *Being There* romanı, Polonya göçmeni yazarın yeni Amerikan çevresine, başlangıçtaki dille ilgili sıkıntılarına ve başarılı bir yazar olma sürecine ayna tutar (Goetsch, 1992:84). Fakat bu süreçte, hâkim olamadığı dille yazarken edebi yetkinliğini yitirdiğini ve İngilizce yazmakta ne denli yeterli olduysa yazdıklarının inandırıcılığının da o derece azaldığını iddia eden görüşler de mevcuttur (Lilly, 2004:669). Kosinski'nin dille ilgili söz konusu durumu, Deleuze ve Guattari'nin Kafka'yı anlatırken ele aldıkları durumla benzer nitelikler taşımaktadır. Kafka eserlerini Almanca yazmıştır ve bu bir anlamda içine doğduğu bir mecburiyettir. Prag Yahudileri için, başlangıçtaki Çek yerliyurtluluğu Almandan başka bir dilde yazma olanaksızlığı nedeniyle bir uzaklık duygusu yaratmıştır. Almanca yazma zorunluluğu ise Almanlar tarafından kullanılan kitabî Almanın bir anlamda yersizyurtsuzlaştırılmasıdır (Deleuze ve Guattari, 2000:25-26). Kosinski de Yahudi kökenlidir ve Amerika'ya yerleşip Amerikan vatandaşlığına geçtikten sonra tıpkı Kafka gibi o da ana dilinde eserler veremez, kullandığı dil kendisine ait olmayan bir dildir. O, İngilizceyi sonradan öğrenmiş ve minör bir azınlık olarak vatandaşı olduğu ülkenin majör dilinde eserler vermiştir.

Kosinski'nin dildeki yetkin olmayışı ya da Deleuzecü tabirle dili yersizyurtsuzlaştırması, *Being There* romanındaki karakter üzerinden de okunabilir. Kosinski'nin eserindeki bahçıvan, insanlarla kurduğu diyaloglarda genel olarak televizyondan öğrendiği cümleleri kullanır. Ekonomiyle ilgili kendisine sorulan sorulara ise bahçe bakımı terimleriyle yanıt verir:

(...) when suddenly the President addressed him: 'And you, Mr Gardiner? What do you think about the bad season on The Street?' (...) he spoke: 'In a garden,' he said, 'growth has its season. There are spring and summer, but there are also fall and winter. And then spring and summer again. As long as the roots are not severed, all is well and all will be well.' (...)

'I must admit, Mr Gardiner,' the President said, 'that what you've just said is one of the most refreshing and optimistic statements I've heard in a very, very long time.' (Kosinski, 1996:32).<sup>2</sup>

<sup>2</sup> "(...) birden Başkan ona döndü. 'Ya siz Mr.Gardiner? Borsada havaların kötü gitmesi hakkında ne düşünüyorsunuz? (...) 'Bir bahçede' dedi, 'bitkilerin filizlendiği bir mevsim vardır. İlbahar ve yaz vardır, ama sonbaharla kış da vardır. Ardından



Chance başkanın politika ile ilgili sorusuna bildiği tek bağlam üzerinden yanıt verir. Burada dilin tekabüliyetine karşı duruş vardır. Dilin iktidarla olan ilişkisi sekteye uğratılmış ve dil yersizyurtsuzlaştırılmıştır. Tıpkı Melville'in eseri *Bartleby The Scrivener*'da, Bartleby'nin söylemlerinin avukat tarafından çözümlenmesi sürecinde olduğu gibi, Chance'la Amerikan başkanının sohbetinde de başkan, Chance'ın söylediklerini yorumlamak durumunda kalır. Başka bir deyişle Chance'ın söylemleri, erk sahipleri tarafından soğurulmaktadır.

(...)the President compared the economy of this country to a garden, and indicated that after a period of decline a time of growth would natural follow. . . 'I know the garden very well,' said Chance firmly. 'I have worked in it all of my life. It's a good garden and a healthy one; its trees are healthy and so are its shrubs and flowers, as long as they are trimmed and watered in the right seasons. The garden needs a lot of care. I do agree with the President: everything in it will grow strong in due course. And there is still plenty of room in it for new trees and new flowers of all kinds.' (Kosinski, 1996: 40-41).<sup>3</sup>

Yine burada da Chance'a katıldığı bir televizyon programında başkanın kendisinden yaptığı alıntıya yönelik bir soru sorulur. Chance da yine dilin tekabüliyet zincirini kırarak, bildiği tek alan üzerinden yanıt verir. Chance'ın gerçekleri, dinleyenler tarafından metafor olarak yorumlanmaktadır.

Dil, verili, müesses nizam kalıplarının dışına çıktığı andan itibaren özgürleşebilir. Bu özgürleşme dilin aynı zamanda bir direniş odağı haline gelmesiyle mümkün olur. Dil sadece iletişim aracı değildir, dil aracılığıyla yasaların, dünyayı sınıflandırmanın, düzenlemenin, sıralamanın, egemen ortodoks yollarının oluşturulmasının da aracıdır. Dile karşı olan direniş yine dille, hâlihazırdaki yapının dışına çıkmakla mümkün hale gelecektir (Kahraman, 2008:31). Chance'ın kendisine yöneltilen ekonomiyle ilgili sorulara verdiği yanıtlar da, egemen dilin sınırları ve sınıflandırılmasıyla kurulmuş düzenin dışına çıkmaya, bu iktidarı bir anlamda yıkmaya yöneliktir. Chance, kendisine sorulan sorulara hiçbir zaman ekonominin ve siyasetin terminolojisiyle yanıt vermez. Bu anlamda o, dilin erkler tarafından oluşturulan çizgilerinin dışında kalmaya ve bu söyleme direnç göstermeye çalışmıştır.

Yukarıda verilen iki alıntıya bakıldığında, Chance'ın kullandığı dilin gramatik olarak doğru olduğuna şüphe yoktur. Dilin imkânları içinde Chance, ilgi ve bilgi alanından hareketle çeşitli açıklamalarda bulunur. Fakat sorulara verdiği yanıtla kendisine yöneltilen ekonomi ve politika alanlarından uzaklaşarak bir anlamda kendisini bu sınırların dışına konumlandırır ve kendisine bir kaçış çizgisi oluşturur.

---

ilkbaharla yaz geri gelir. Kökler koparılmadığı sürece, her şey yolundadır, iyi olacak demektir.' (...)İtiraf etmeliyim ki Mr.Gardiner,' dedi Başkan, 'bu söyledikleriniz, uzun, çok uzun zamandan beri işittiğim en iç rahatlatıcı ve iyimser açıklamalardan biri'"(Kosinski, 2006: 45-46).

<sup>3</sup> "(...) 'Başkan ülke ekonomisini bir bahçeye karşılaştırdı ve bir düşünüş döneminden sonra, doğal olarak yeni bir yükselişin geleceğini savundu... 'Bahçeyi çok iyi bilirim', dedi Chance kesinlikle. 'Hayatım boyunca orada çalıştım. İyi bir bahçedir ve sağlıklıdır; budanması ve gereken zamanlarda sulanması şartıyla, yeşillikleri ve çiçekleri gibi ağaçları sağlıklıdır. Bahçe çok bakım ister. Başkan'ın görüşünü paylaşıyorum: Bahçede bulunan her şey zamanı geldiğinde güçlenecektir ve her türden yeni ağaçlarla yeni çiçekler için bol bol yeri vardır.'" (Kosinki, 2006: 56).

*Being There* romanını baba-oğul ilişkisi üzerinden okumak da mümkündür. Chance, babası olduğu metinde anıştırılan Old Man'ın bahçesinde yaşar fakat aralarında asla bir baba-oğul ilişkisi kurulmaz hatta Chance'ın bahçesinde yaşadığı evin içine girmesi ve bahçenin dışına çıkması yasaklanmıştır. Onu yanında barındırması fakat uyması gereken katı kurallar belirlemesiyle Old Man'ın Chance'a karşı tutumunda sevecen bir gardiyan nüvesi vardır (Lilly, 2004:675). Eserdeki bir diğer baba figürü ise, kendisine çarpan arabadaki kadının eşi olan Benjamin Rand'dir. Rand, Amerikan Finans Örgütü'nün müdürüdür. Rand, Chance'a hemen hemen oğlu olabilecek yaşta olduğunu ve kendisinin temsilcisi olarak çalıştığı kurumdan insanlarla tanışabileceğini, ülkenin finans sektöründe etkin bir isim olabileceğini söyler. Hatta Chance'a eşinin de kendisi gibi genç olduğunu söyleyerek bir anlamda göndermede bulunur (Kosinski, 1996:25-26). Bu anlamda Benjamin Rand'le Chance arasındaki ilişkinin boyut değiştirdiği iddia edilebilir. Rand, Amerika'nın en önemli, en güçlü isimlerinden biridir, öyle ki Amerikan başkanı bile evine gelip ondan tavsiyeler almak ister. Ülkenin ekonomik seyrini belirleyen isimlerden biridir ve bu nedenle yaşamı plan, program dâhilindedir ve evinde sekreteri de vardır. Amerika'daki iş çevrelerini enflasyon, faiz artışı gibi etkenlerin zararlarından kurtarmak için programlar başlatan bir düzenin, işveren ve patron figürü olarak iktidarın temsilcisidir. Chance ise yaşadığını bile kanıtlayamayan, dünyaya yönelik pratik bilgisi olmayan bir karakterdir. Fakat gerek Chance'ın yukarıda değinilen ve dili yersizyurtsuzlaştıran, muhababını yoruma sürükleyen cevapları ve gerekse Benjamin Rand'in ölmek üzere oluşu aralarındaki tüm statü farklarının yıkılmasına yol açmıştır. Bu da eserin minör edebiyatın politik bir duruş niteliğine gönderme olarak değerlendirilebilir. Eserde rastlantılarla Amerika'nın en zengin ve güçlü insanlarından birinin yanına yerleşen bir bahçıvanın; büyük bir kapitalistle, işverenle bir araya gelebilmesi ve aralarında sıcak bir dostluk ilişkisinin kurulabilmesi anlatılmıştır. Artık Benjamin Rand'la Chance arasındaki baba-oğul, işveren-işçi, hayırsever-muhtaç gibi dikotomik çizgiler silinmiş ve yeni bir adil düzen ortaya çıkmıştır.

Tıpkı Benjamin Rand da olduğu gibi eşi Bayan Rand da Chance'ı düzenin içine yerleştirmeye, onu egemen oluş çizgisine çekmeye çalışmıştır. Buna örnek olarsa Bayan Rand'ın Chance için bir sekreter tahsis etme isteği gösterilebilir. Chance'ın artık göz önündeki bir kişi olması nedeniyle bir sekretere sahip olması gerektiğini söyleyen Bayan Rand, Chance'ın işlerini programlaması için eşinin sekreterini görevlendirir (Kosinski, 1996:52).

Romanda Chance, cinsel ilişkiye girmekten kaçınmıştır ve bir anlamda cinsel ilişkiye girerek egemen iktidar ilişkilerine, bir role, kimliğe dâhil olma tehlikesine de karşı gelmiş ve kendi kaçış çizgisini çekmiştir. Chance, evinde konuk olduğu Benjamin Rand'ın eşi EE'nin kendisiyle ilişkiye girmek istemesine rağmen onunla ilişkiye girmez (Kosinski, 1996:74). Bir toplantıda tanıştığı ve yine kendisiyle ilişkiye girmek isteyen adamla da ilişkiye girmeyecektir (Kosinski, 1996:69). Chance, kadınla ya da erkekle ilişkiye girmesi halinde 'sevgili' ya da 'müstakbel eş' sıfatlarından birine doğru itilecek ya da sadece bir cinsel kimlik kazanacaktır. O, ilişkiden kaçınarak aynı zamanda bir kalıba girmeyi ve toplumun belirlediği ikiliklerin tarafı olmayı reddetmiştir. Ayrıca her iki sahnede de Chance'ın "I would like to watch" ifadesini kullanması önemlidir. Kullandığı bu ifadeyle Chance, neyi izlemek istediğini de belirsizleştirir. Eser bağlamında düşündüğümüzde Chance, televizyondan başka bir iletişim aracı tanımayan, yemeğini getiren hizmetçiden başka bir insanla diyaloga girmeyen ve cinsel açıdan tamamen

deneyimsiz bir karakter yapısına sahiptir. Bu habitusu da onu cinsel yakınlaşmalara ve cinsel isteğin kendisine karşı yabancı kılmıştır. Chance'ın cevabı, muhatapları açısından başka bir şeyi ortaya çıkarır ki bu da yaratılan gerilimin ve belirsizliğin aşılması çabasıdır. Chance her ikisiyle de ilişkiye girmeyi kabul ya da reddetmediği için onun cevabı muhataplarını şaşirtir ve bir anlık belirsizliğe sürükler. Kadın, Chance'ın *I like to watch you* cümlesine karşılık *I don't understand what you mean (...) you keep saying that you like to watch me... Watch me! You mean...when...when I'm alone...?* yanıtını verir (s.74). Chance'la birlikte olmak isteyen erkekse yine Chance'ın *I would like to watch* cümlesine karşılık *Watch? You mean, watch me? Just doing it alone?* cevabını verir (s.69). Görüldüğü üzere her iki diyalogta da Chance kendisine yapılan çağrılarını dikkate almamış ve verdiği cevapla kurulması muhtemel birlikteliklerden ya da kendisine devşirilmesi yine muhtemel sıfatlardan uzaklaşmış ve kendisine bu anlamda da bir kaçış çizgisi çekmiştir.

*Being There* adlı romanın sonu da, minör edebiyat kuramı bağlamında politik bir kaçış çizgisi sunar. Chance, Bayan Rand'la katılmak durumunda kaldığı bir davette konuşulan politik konulardan, ölmek üzere olan Benjamin Rand'ın yerine Chance'ı getirmekten bahseden topluluktan uzaklaşmayı seçmiş ve toplantının yapıldığı salonun kapısını açarak bahçeye çıkmıştır. Chance, evden çıkarken arkasında bıraktığı Chauncey Gardiner kimliğinin de metaforik olarak yok olduğunu görmüştür (Kosinski, 1996: 86). Minör edebiyat bağlamında Chance'ın daveti ve çevresini saran insanları, medyayı terk etmesi ve bahçeye, kendisini en rahat hissettiği yere sığınması siyasetin kirliliğinden bir kaçış olarak okunabilir. Chance, kendisi için düşünülen rollerin dışında kalmayı ve oluş halindeki doğaya, kaosa dönmeyi tercih etmiştir. Doğaya dönüşü, karakterin özüne dönüşü ve bir anlamda bitki-oluşa evrilmesi olarak okumak da olasıdır.

Deleuze, yersizyurtsuzlaşma kavramını iki açıdan ele almıştır. Bunlardan ilki olumlama iken, ikincisi olumsuzlamadır. Olumlamada geçmişe, geriye dönmek tehlikesi yokken olumsuzlamada yersizyurtsuzlaşan kaçış çizgisi her an kırılıp geriye doğru anaya, babaya, eve, toprağa, milliyete, cemaate, kimliğe, kökene, tarihe dönme tehlikesi taşır (Akay, 1996:14). Bu açıdan bakıldığında *Being There* romanının sonunda ana karakter Chance'ın bahçeye sığınması olumsuz bir kaçış çizgisi olarak okunabilir.

Deleuze ve Parnet, kaçış çizgisinin daima ihaneti de beraberinde getirdiğini söylemiştir. Onlara göre kaçış çizgisi kişiyi tutmak isteyen, toprağın yerleşik güçleri ve sabit güçlerin aldatılmasını da içinde barındırır (Deleuze ve Parnet, 1987:40). Chance da bir anlamda kendisinden düzene dâhil olmasını, aile kurmasını isteyen *düzenin yerleşik ve sabit gücü* olarak nitelenebilecek Benjamin Rand'dan ve cinsel isteklerine karşılık vermesini isteyerek onu kadın-erkek ilişkisinin sınırlarına çekmek isteyen Bayan Rand'dan kaçır ve bir açıdan onlara 'ihanet eder'.

Minör edebiyat kuramının Deleuze ve Guattari tarafından belirtilen bir diğer özelliği ise dilin kolektifleştirilmesidir. Dilin kolektif kullanımı, yukarıda da değinildiği üzere, yazarın tek başına dile getirdiği şeyin, zaten ortak bir eylemi oluşturduğu ve başkalarının hemfikir olmasa da bu söylenenin zorunlu olarak siyasal bir nitelik taşıdığı varsayımına dayanır. Bu doğrultuda cümlede özne yoktur, kolektif sözcelem düzenlemeleri vardır (Deleuze ve Guattari, 2000:27). *Being There* romanının kolektif dil kullanımı ise yine ana



karakter olan Chance üzerinden gerçekleşir. Chance, Amerikan başkanıyla tanıştığı bölümde, kendisine yöneltilen soru karşısında öznenen arındırılmış bir söylemle yanıt verir:

(...)when suddenly the President addressed him: 'And you, Mr Gardiner? What do you think about the bad season on The Street?' Chance shrank. He felt that the roots of his thoughts had been suddenly yanked out of their wet earth and thrust, tangled, into the unfriendly air. He stared at the carpet. Finally, he spoke: 'In a garden,' he said, 'growth has its season. There are spring and summer, but there are also fall and winter. And then spring and summer again. As long as the roots are not severed, all is well and all will be well.' He raised his eyes. Rand was looking at him, nodding. The President seemed quite pleased (Kosinski, 1996:32).<sup>4</sup>

Chance'ın verdiği yanıt, ekonomik durumu teknik tabirlere girmeden ve birinci tekil şahıs dili kullanmadan, şahsi görüşlerini dile getirilmeden oluşturulmuştur. Dikkat edilirse, Chance'ın verdiği yanıtta birinci tekil şahıs zamiri kullanılmamıştır. Bu da Chance'ın söylemini kişisel olmaktan çıkarmış ve genel geçer bir ifade haline sokmuştur. Cümlede özne yoktur, bireysel bir kullanım yoktur. Sadece üçüncü tekil şahıs kullanımı değil, bu kullanımla karakterin genelleşmiş ve yaygınlaşmış bir ifade tarzında konuşturulması da mevzu bahistir. Chance'ın söyledikleri artık şahsi değil gayri-şahsi fikirleridir denilebilir.

<sup>4</sup> "(...) Birden Başkan ona döndü. 'Ya siz Mr. Gardiner? Borsada havalara kötü gitmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?' Chance büzüldü. Sanki düşüncelerinin kökleri aniden nemli toprağından sökülmiş ve karmakarışık, dostça olmayan bir havaya atılmış gibi geldi. Gözlerini halıdan ayırmıyordu. Sonunda konuştu: 'Bir bahçede' dedi, 'bitkilerin filizlendiği bir mevsim vardır. İlkbahar ve yaz vardır, ama sonbaharla kış da vardır. Ardından ilkbaharla yaz geri gelir. Kökler koparılmadığı sürece, her şey yolundadır, iyi olacak demektir' Başını kaldırdı. Rand onaylarcasına kendisine bakıyordu. Başkan da çok hoşnut kalmış gibiydi." (Kosinski, 2006: 45-46).

## SONUÇ

Sonuç olarak Polonya kökenli Amerikan yazar Jerzy Kosinski'nin *Being There* adlı romanının Deleuze ve Guattari'nin ortaya attığı minör edebiyat kuramı bağlamında da okunabilmesinin mümkün olduğu iddia edilebilir. Deleuze ve Guattari'nin Kafka bağlamında ele aldıkları kullanılan ve konuşulan dil arasındaki ayrımın Kosinski'de de gerçekleştiği savunulmaktadır. Kosinski, Amerika'ya 1957 yılında yerleşmesine rağmen dille ilgili sıkıntılarını uzun süre aşamamıştır. Bu bağlamda onun da majör bir dil içinde minör bir dil olan Lehçeyle düşündüğünü, yaşadığını iddia etmek yanlış olmaz. Kendisi de bir tür yersizyurtsuzdur ve doğduğu ülkeden çeşitli nedenlerle uzaklaşmak durumunda kalmıştır.

Eserde, Jerzy Kosinski'nin minör edebiyat kuramı bağlamında belirlenen unsurlara eserinde yer verdiği gösterilmiştir. Bu unsurların ilki dilin yersizyurtsuzlaşmasıdır. Kosinski, *Being There* romanının ana karakteri olan Chance'la bir anlamda dilin tekabüliyet düzenini bozmuş, kurulu anlaşmaların dışına çıkmıştır. Chance, kendisine sorulan sorulara verdiği cevaplarla muhataplarıyla arasındaki iletişimde bilinmezlikler ortaya koymuş ve karşısındaki insanların şaşkınlığa uğramasına ve diyalogu anlamlı kılabilmek için farklı stratejiler izlemelerine neden olmuştur. Bilinen anlamların dışına çıkmış ve dilin iktidarına ortak olmayarak, dilin anlam zeminindeki kesinliğini müphemiyete çevirmiştir.

Romanın sonunda Chance'ın verilen davetten ayrılarak tekrar bahçeye, doğaya dönmesi de bir diğer minör edebiyat unsuru olan bireysel olanın politik olana bağlanması olarak okunabilir. Chance, kendisi etrafında kurulan ve aslında anlamadığı siyasi ve ekonomik tartışmaların, kendisi için dizayn edilen geleceğin uzağında kalmak istemiş ve bu nedenle de tekrar geldiği yere, doğaya dönmeye karar vermiştir. Bu tercih, dönemden bağımsız olarak kirli ve karmaşık ilişkilerden kaçınıp kendi kaçış çizgisini oluşturmak olarak okunabilir. Chance, düzenin sarmalayıcı ve sınırlayıcı dünyasından doğanın bilinmezliğine ve kaosa kaçmayı uygun bulmuştur. Tercihle birlikte salt kendisi için değil bütün politik sistemin dışında kalmak isteyenlere bir rehber niteliği kazanmıştır. Chance'ın buradaki tercihinin düzeni değiştiren bir hamle olmamakla birlikte düzen tarafından soğurulmayı da reddeden bir yapısı olduğu açıktır. Chance, düzenin dışlileri arasına girmez, ekonomi ve siyaset dünyasının girift ilişkilerinden ve sekreter tarafından düzenlenen 'modern' ve programlanmış yaşamdan uzaklaşır. Bireysel olarak yaptığı bu tercih kitlesel olarak yapılacak gösterilecek bir tepkiye referans sunabilecek niteliktedir.

Romandaki bir diğer minör edebiyat unsuru da yine sözcelemin kolektifleştirilmesidir. Chance, Amerikan başkanıyla, Amerika finansının önde gelen isimleriyle ve hatta Avrupalı büyükelçilerle olan sohbetinde kullandığı dil açısından üçüncü tekil şahıs söylemini seçmiş ve özne içeren, kendi görüşlerini yansıtan cümleler yerine genel geçer ve yaygın bir söylem seçerek iletişimdeki aktif özne düşüncesini tersyüz etmiştir. Onun cevapları artık bireysellik sunmaz, bunun yerine genel hükümlerle aktarılır.

Ayrıca eserde Chance'ın bütün sınırlayıcı unsurlardan, iktidar ve güç odaklarından uzaklaştığı da görülür. Roman, baba-oğul ilişkisi bağlamında değerlendirildiğinde Chance gerek Old Man ve gerekse Benjamin Rand'la kurduğu ilişkilerde, bu ayrımların uzağında kalmayı seçmiştir. Yine her türlü cinsel münasebetten kaçınması da

onu ilişki biçimlerinin uzağında tutmuştur. Chance söz konusu örnekler bağlamında kendisini bir kaçış çizgisi çekebilmiştir.

#### KAYNAKÇA

Akay, Ali (1996). *Yersizyurdsuzlaşma Üzerine*. Toplumbilim Gilles Deleuze Özel Sayısı Sayı 5. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Çörekçioğlu, Hakan (2017). *Deleuze: Yaşamla İlişkisinde Felsefe ve Edebiyat*. İstanbul: Minör Yayınları.

Deleuze, Gilles – Parnet, Claire (1987). *Dialogues* (çev. Hugh Tomlinson-Barbara Habberjam). New York: Columbia University Press.

Deleuze, Gilles (1996). *Göçebe Düşünce* (çev. Aslı Kayhan). Toplumbilim Gilles Deleuze Özel Sayısı Sayı 5. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Deleuze, Gilles – Guattari, Félix (2000). *Kafka Minör Bir Edebiyat İçin* (Çev. Özgür Uçkan – Işık Ergüden). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Goetsch, Paul (1992). *Jerzy Kosinskis Being There als Satire auf die Amerikanische Fernsehdemokratie*. AAA – Arbetien aus Anglistik und Amerikanistik Vol.17, No.1. Narr Francke Attempto Verlag, s. 83-102.

Heidegger, Martin (2011). *Varlık ve Zaman* (çev. Kaan H. Ökten). İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları.

Kahraman, Hasan Bülent (2008). *Yeni Politik Roman ve Minör Edebiyat ya da Ediplerle Muharrirlerin Savaşı*. Mesele Kitap Dergisi, Sayı. 18., s. 30-35. İstanbul.

Kosinski, Jerzy (1996). *Being There*. London: Black Swan.

Kosinski, Jerzy (2006). *Bir Yerde* (Çev. Aydil Balta). İstanbul: e Yayınları.

Lilly, Paul R. Jr. (2004). *Jerzy Kosinski and the Image of the Father*. The Polish Review, Vol.49, No.1. ABD: University of Illinois Press. S.667-685.

Lupack, Barbara Tapa (2001). *Remembering Jerzy Kosinski*. The Polish Review, Vol.46, No.1, University of Illinois Press, s.27-42.

Rothschild, Herbert B. Jr. – Kosinski, Jerzy (1988). *Jerzy Kosinski's 'Being There: Coriolanus' in Postmodern Dress*. Contemporary Literature Vol. 29, No.1. University of Wisconsin Press, s. 49-63.

Sloan, James Park (1996). *Jerzy Kosinski: A Biography*. ABD: Penguin Books.

Teicholz, Tom (ed.) (1993). *Conversations with Jerzy Kosinski*. Literary Conversations Series. ABD: University of Mississippi Press.

(<https://culture.pl/en/artist/jerzy-kosinski>) Erişim tarihi: 07.05.2021